

Modulet e Arsimit për paqe në arsimin e mesëm

Shkup, shkurt 2024

PËRMBAJTJA

1 HYRJE

1.1 ÇFARË ËSHTË EDUKIMI PËR PAQE?

2 MODULET E EDUKIMIT PËR PAQE

2.1 KOMUNIKIMI JO I DHUNSHËM

2.2 MENAXHIMI ME KONFLIKTE

2.3 NDËRMJETËSIMI I BASHKËMOSHATARËVE

2.4 DHUNA DHE JO-DHUNA

3 ORGANIZIMI DHE ZBATIMI I AKTIVITETEVE

Arsimi me tema dhe përmbajtje për paqen zbatohet në Maqedoni që nga fillimi i viteve 1990. U intensivua gjatë luftërave në pjesë të tjera të ish-RSFJ-së dhe pas konfliktit në Maqedoni në vitin 2001. Sipas njohurive tona, disa mijëra mësues dhe personel tjetër arsimor kanë marrë pjesë në seminare të paktën njëditore dhe shumë shpesh shumëditore të udhëhequra fillimisht nga ekspertë nga SHBA-ja, Evropa, vendet e rajonit dhe më pas, gjithnjë e më shumë, nga Maqedonia.

Ka shumë materiale për këtë çështje.

Arsimi për paqe është i përfaqësuar në plan programet zyrtare të Republikës së Maqedonisë së Veriut, në arsimin e mesëm dhe në arsimin fillor, në mënyra të ndryshme. Ky material është një hap tjetër në avancimin e procesit të të mësuarit për paqen, i cili është realizuar deri tani dhe nuk pretendon të jetë sintezë të të gjitha përpjekjeve të mëparshme. Por paraqet një ftesë për t'u përfshirë të gjithë aktorët relevantë që kujdesen për këtë çështje dhe kanë çka të thuan.

Është dëshira jonë që materiali me modulet e ofruara të shihet si një hap i mundshëm përpara drejt futjes/zbatimit të Arsimit për paqe në plan programet arsimore ose në jetën dhe në punën e shkollave të arsimit të mesëm.

E përsërisim që, pa qindra e madje mijëra seminare të zhvilluara në tridhjetë vitet e fundit dhe përpjekjet e të gjithë të përfshirëve edhe ky hap përpara nuk do të ishte i mundur.

Dëshirojmë të falënderojmë të gjithë ata që në çfarëdo mënyre kontribuuan në ekzistencën dhe zhvillimin e Arsimit për paqe, sepse sot flasim dhe angazhohemi që këto tema të rëndësishme të vazhdojnë të zhvillohen, të zgjerohen dhe të realizohen, të përfshihen dhe të jenë të pranishme në plan programet zyrtare të shkollave publike dhe të institucioneve.

Autorët

HYRJA

Njerëzimi po përfundon çerekun e parë të shekullit të 21-të. Bota sot është shumë e ndryshme nga koha kur janë lindur shumica e mësimitdhënësve, kur u ndërtuan shumica e shkollave. Ndryshimet klimatike na paralajmëron se ne si qytetërim duhet në mënyrë drastike të ndryshojmë mënyrën tonë të jetesës. Thatësirat, përmytjet, temperaturat ekstreme, stuhitë po bëhen “normalja e re” për një pjesë gjithnjë e më të madhe të planetit. Vlerësimet përkatëse tregojnë se tashmë jemi vonë në atë drejtim, siç është rasti me përdorimin e lëndëve djegëse fosile.

Në ditët e sotme, kur bota përballet me sfida dhe konflikte të shumta, Arsimi për paqe luan rol kyç në ndërtimin e një shoqërie tolerante dhe gjithëpërfshirëse. Arsimi për paqe jo vetëm që i inkurajon nxënësit që të kuptojnë natyrën e ndërlikuar të konflikteve, por gjithashtu i inkurajon ata të zhvillojnë aftësi për zgjidhjen e konflikteve, aftësi për komunikim dhe mirëkuptim ndërkulturor. Njëpërmjet të nxënimit për paqen, nxënësit ndërgjegjësohen për vlerat e bashkëpunimit dhe respektimit të diversitetit. Arsimi për paqe përgatit gjeneratat e reja që të jenë qytetarë aktivë[1], të aftë të kontribuojnë në ndërtimin e një shoqërie të qëndrueshme dhe paqësore, ku secili ka të drejtën e arsimimit dhe mundësi të barabarta.

Përvoja e fundit me pandeminë na ka treguar se shkenca, bashkëpunimi dhe solidariteti janë të vetmet përgjigje reale. Ne kemi hyrë tashmë në epokën kur inteligjenca artificiale mund t'i japë çdo nxënësi një përgjigje cilësore për pothuajse çdo pyetje që është mësuar ndonjëherë në shkolla. Ashtu si bota lidhet me teknologjitë e reja, rrjetet sociale, ne përballemi me mohimin e shkencës, talljen me të drejtat e njeriut, incidente ngacmimi dhe fyerje përmes teknologjive të reja ndaj të cilave janë të ekspozuar shumica e fëmijëve.

Derisa bota po ndryshon me shpejtësi, rritet shqetësimi për të ardhmen e afërt, si dhe nevojën për të pasur qasje të ndryshme ndaj sfidave që na rrethojnë. Të nxënimit nga librat, të shtypur apo elektronik, tashmë është bërë i mërzitshëm dhe i largët për brezat e rinj. Mënyrat e reja të të nxënimit janë edhe më të vjetrat - të nxënimit përmes lojës, nga përvoja, përmes lidhjes me njerëzit e tjerë dhe problemet e tyre, përmes punës së përbashkët, mësimit nga të rinjtë, nga njerëz interesantë, nga “idhuj” të rinj.

Roli i mësimitdhënësit në një mjedis të tillë nuk zhduket, ai ndryshon. Nga një burim njohurie, mësimitdhënësit bëhen (mundësisht) udhërrëfyes, ndihmës, interpretues me ndikim si në mënyrën e të nxënimit ashtu edhe në mënyrën e të menduarit dhe veprimit kritik dhe etik. Qasja ndaj arsimit po ndryshon gjithashtu, nga roli i krijuesve të qytetarëve të denjë që do të përshkatan në komunitetet e ndërlikuara të sapoformuara (qytetet), arsimi bëhet një

---

1 Të gjithë termat e përmendur në një gjini i referohen si gjinisë mashkullore ashtu edhe asaj femërore.

mënyrë mbijetese - përmes bashkëpunimit, ndjeshmërisë, përgjegjësisë, shqetësimit për të mirën e përbashkët dhe jetën në botë.

Në shoqërinë moderne ka nevojë për qasje të reja në sistemin arsimor, edhe pse sot shumë do të thonë “jemi larg asaj”, duke harruar se vetëm dy dekada më parë shumica e fëmijëve nuk kishin as telefon celular. Bota ndryshon me shpejtësi, digjitalizimi është gjithnjë e më i pranishëm dhe sistemi arsimor duhet domosdo të jetë në hap me zhvillimin teknologjik.

Arsimi për paqe, me emrin e tij, mund të tingëllojë si antiteza e luftës. Dhe është, por nuk është as i vetmi dhe as fokusi kryesor. Ndërsa pyesim se cilat tema janë ato kryesoret në Arsimin për paqen, nuk e shohim çështjen më të rëndësishme - cila është mënyra e të nxënësve për secilën temë nëpërmjet të cilës njohim edukimin për paqen?

Në atë drejtim ofrohet edhe ky propozim, duke respektuar realitetin dhe sistemin ekzistues shkollor në shtet, shoqëri dhe mjedis, si në Evropë ashtu dhe më gjerë. Qëllimi i tij është të fuqizojë mësimdhënësit, t'i përfshijë dhe t'u ngre interesin nxënësve, por mbi të gjitha, të largojë ndarjet dhe kufijtë klasikë mes njëres dhe tjetres. Kjo nuk do të jetë e lehtë dhe askush nuk është fajtor për rezistencën, por kjo rezistencë do të ulet për aq sa qasja e Arsimin për paqen do të lehtësojë punën gjithnjë e më të vështirë të mësimdhënësit, të papërgatitur për sfidat e viteve 2024/25/26 ..., kurse shkolla do të shndërrohet në një vend ku nxënësit do të kenë përgatitje reale, të përshtatshme për jetën dhe shoqërinë për kohëra për të cilat as nuk e dimë se si do të duken.

Cilat janë modulet e Arsimin për paqe?

Arsimi për paqen është një sfidë për të cilën pika më e rëndësishme është mënyra se si mësohet, zbatohet, gjegjësisht si dhe në çfarë mënyre, me çfarë forma dhe çfarë metodash punohet në sistemin edukativo - arsimor. Arsimi për paqe mund të zbatohet që në moshë të re, deri në moshën e pjekurisë, por këtu theksi vihet në edukimin dhe arsimimin për paqe te të rinjtë e shkollave të mesme. Kjo mbulon një gamë të gjerë fushash, përmbajtjesh dhe metodash mësimore.

Arsimi për paqe zbaton qasjet e mëposhtme të të nxënësve:

- **Interaktiviteti** - të nxënësve me ndërveprime të ndërsjella ndërmjet nxënësve dhe të tjerëve të përfshirë në proces.
- **Pjesëmarrja** - nxënësit mësojnë me pjesëmarrje aktive dhe së bashku e formojnë procesin mësimor. Nxënësi nuk është objekt që merr njohuri ose përvetëson pa kritikë shpjegimet e autoritetit, por është krijues në këtë proces së bashku me mësimdhënësin dhe nxënësit tjerë.

Të mësuarit me përvojë

proces mësimi në të cilin nxënësit nxënë nëpërmjet përvojës së tyre ("të mësuarit duke bërë"), duke reflektuar mbi përvojën dhe duke lidhur atë që kanë mësuar me realitetin e përditshëm.

Horizontaliteti

në proces transformohet roli i autoritetit dhe madje edhe i mësimitdhënësit, i cili nuk është më superior ndaj nxënësve, sepse në çdo situatë mund të mësohet nga përvoja ose mendimi i secilit pjesëmarrës në proces.

Ndërtimi i marrëdhënieve

shfaqet si një hallkë që nuk është shumë e pranishme në mënyrën aktuale të punës në arsim. Kjo nënkupton: të nxënës bashkëpunues, ku të gjithë të përfshirë në procesin mësimor ndihmojnë njëri-tjetrin, kurse konkurrenca, nëse ekziston fare, duhet të ketë kuptim specifik; ndjeshmëri; ndërtim të besimit; zgjidhje të mosmarrëveshjeve dhe konflikteve në mënyrë të pranueshme reciprokisht, pa imponuar apo përdorur dhunë.

Orientim nga vlera

ku në të gjitha pjesët e procesit plotësohen vlerat që janë themelet e Arsimit për paqe, siç janë: barazia e të gjithë qenieve njerëzore, kujdesi për të dobëtit dhe respekti për dinjitetin e njëri-tjetrit dhe të pjesës tjetër të botës së gjallë, shmangia dhe parandalimi i dhunës duke ndërtuar një kulturë paqeje ku zhgënjimet dhe keqkuptimet zgjidhen/transformohen në mënyra që nuk ofendojnë/lëndojnë qeniet e tjera.

Kureshtja

sepse vëmendja e fëmijëve është e rëndësishme dhe çdo mësim duhet të pasohet nga vëmendja e fëmijëve. Kjo përfshin pushimet e nevojshme, ndryshimet në metoda, vlerësimin e efektit të mërzisë dhe në radhë të parë prezanton çdo fëmijë si krijuesin e pjesës së tij të procesit për të cilin është përgjegjës. Bazohet në krijimin e pritjeve pozitive të vetë nxënësit si në lidhje me përmbajtjet, por edhe në vetë mënyrën se si përpunohen ato përmbajtje.

Zhvillimi

ku vetë metoda e marrjes së njohurive i përgatit fëmijët për bashkëjetesë, komunikim dhe bashkëpunim me njerëz të tjerë dhe qenie të tjera të gjalla.

Shkrim leximidigjital

është një grup njohurish, aftësish dhe sjelljesh që lidhen me pajisjet digjitale, si i desktop kompjuterëve, laptopët, telefonat inteligjentë dhe pajisje dhe teknologji të ngjashme, dhe u referohen aftësive për të përdorur teknologjitë e informacionit dhe komunikimit për të gjetur, për të komunikuar ose për të krijuar informacion. Mund të lexojnë dhe të kuptojnë tekste të regjistruara në mënyrë digjitale, hipertekste dhe tekste multimediale. Përfaqëson një formë më të re të edukimit modern në epokën e informacionit që mundëson gjetjen, analizimin, vlerësimin, transferimin e informacionit në format digjital.

Modulet e paraqitura bazohen në përvojën tridhjetëvjeçare me tema të lidhura me paqen, kryesisht, por jo ekskluzivisht, në sektorin civil të Republikës së Maqedonisë së Veriut, por edhe në vende tjera post-jugosllave, si dhe zhvillimet/tendencat në botë. Vetë propozimi vjen nga Ambasada e Parë e Fëmijëve në botë MEGJASHI, por mbështetet në punën e mëparshme dhe aktuale të të gjithë atyre që tashmë janë aktivë në fushën e Arsimit për paqe.

Materiali ofron katër module në fushën e Arsimit për paqe, përkatësisht:

2.1

❖ Komunikimi jo i dhunshëm

2.2

❖ Menaxhimi i konfliktit

2.3

❖ Ndërmjetësimi i bashkëmoshatarëve dhe

2.4

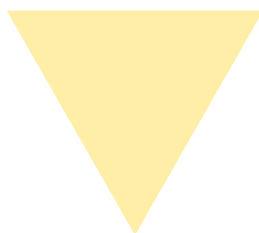
❖ Jo dhuna dhe dhuna.

Modulet do të gjenden në shkolla dhe mjedise të tjera në mënyrë që të ofrojnë frymëzim, mbështetje, përmbajtje specifike dhe udhëzime metodike për mësime të mësimdhënësive, bashkëpunëtorët profesionistë dhe edukatorët në konvikte të nxënësve.

- Rezultati i pritur është se përdorimi i duhur i këtij materiali praktik do të çojë në përmirësimin e klimës në shkollë, uljen e dhunës së bashkëmoshatarëve dhe trajtimin konstruktiv të saj. Domethënë, aktualiteti i temave të shkaktuara nga nevojat /rrethi modern i të rinjve, imponon ndërhyrje urgjente me forcimin e vazhdueshëm të kapaciteteve njerëzore në shkolla/konvikte të nxënësve, ku nxënësit rriten, mësojnë, zhvillohen në mjedise pa dhunë, pa shtypje, pa neglizhencë ose kërcënime që kanë për qëllim të sigurojnë mjedis paqësorë, me siguri, gëzim dhe lumturi për çdo nxënës.

- Arsimitimi për paqe si një qasje e re lehtësisht mund të prodhojë kundër-efekt nëse imponohet, parashkruhet dhe perceptohet si një detyrim i ri. Në fakt, duhet të paraqes një lehtësim për mësime të mësimdhënësive që të përballen me sfidat e reja të edukimit dhe arsimimit, të hap një rrugë drejt nxënësve që janë gjithnjë e më pak të interesuar për shkollën që u ofron, sipas tyre, njohuri të panevojshme dhe lehtësisht të qasshme nëpërmjet internetit ose inteligjencës artificiale që është në horizont.

- Zbatimi i moduleve kërkon përfshirjen e institucioneve të arsimit fillor, të mesëm dhe të lartë, organet qeveritare, sektorin joqeveritar, prindërit dhe palët e tjera të interesuara që janë të vetëdijshëm për domosdoshmërinë e qasjeve të reja ndaj arsimit në ditët e sotshme.

2. MODULET E ARSIMIT PËR PAQE

2.1. Komunikimi jo i dhunshëm (KJDh)

Njerëzve që hasin për herë të parë këtë term/koncept, ua parashtrijmë pyetjen: “Si doni që të tjerët të komunikojnë me ju?”. Nga përvoja jonë, përgjigjet më të zakonshme janë: me respekt për mua si person, të më dëgjojnë dhe të kuptojnë atë që them, nëse nuk janë dakord, mos të më ofendojnë, por të shprehin qartë mendimin dhe nevojat e tyre, me qëllim që më lehtë të kuptohemi dhe sqarohemi.

Ne e rekomandojmë këtë si ide udhëzuese në këtë modul.

- KJDh nuk është një “mënyrë komunikimi” që mësohet përmendësh, ajo praktikohet dhe zhvillohet përmes praktikës/zbatimit të vazhdueshëm, derisa të bëhet një mënyrë e natyrshme komunikimi. Përmbushja e këtyre aftësive kërkon kohë, nuk duhet nxituar, vlerësuar apo notuar.

KJDh praktikohet në të gjitha situatat e Arsimit për paqe, dhe me kalimin e kohës, edhe më gjerësisht. Mësohet më mirë kur nxënësit shohin përfitimin, përfitimin e qartë të komunikimit në mënyrë që respekton njerëzit.

Termi komunikim jo i dhunshëm lidhet me mësimet e Marshall Rosenberg-ut nga SHBA-ja, i cili përshkruan komunikimin që synon të kuptojë bashkëbiseduesit dhe qartësinë e shprehjes së folësit me respekt të ndërsjellë, veçanërisht gjatë mosmarrëveshjeve dhe konflikteve. Pranohet gjerësisht se komunikimi jo i dhunshëm, të paktën në formën e tij më themelore, është themeli i çdo mendimi dhe pune/edukimi/aftësie paqësore.

- Me Arsim për paqe nënkuptojmë atë që parandalon, shmang, zvogëlon dhe zgjidh dhunën në çdo formë. Megjithëse fusha e komunikimit jo të dhunshëm është e gjerë, ne e përmbledhim atë në disa veçori kryesore në një formë bazë që nuk kërkon studime të gjata dhe domosdoshmërinë e praktikës afatgjatë, në:

Dëgjim aktiv, të folurit për veten (shmangia e përgjithësimin), marrja dhe dhënia e reagimeve (komente, lavdërime dhe kritika).

Teknikat e komunikimit jo të dhunshëm përmirësojnë marrëdhëniet ndër personale, zbusin dallimet në komunikim për të përmbushur nevojat individuale dhe të përbashkëta, i mësojnë njerëzit se si të mos përdorin ose si të shmangin gjuhën e pakënaqësisë dhe të inkurajojnë vullnetin e mirë dhe dëshirën e mëtijshme për të komunikuar.

- KJDh mund të përdoret kudo, në institucionet arsimore, në marrëdhënie personale, në familje, me miq, shokë, etj. për shkak të efektivitetit/suksesit dhe paraqet bazën për zbatim në ndërmjetësim dhe negocim. Megjithatë, duhet theksuar parimet dhe teknikat e përgjithshme të komunikimit efektiv, që lidhen me kuptimin e konflikteve, si dhe me transformimin e tyre nëpërmjet ndërmjetësimit.

- KJDh lehtëson procesin e shkëmbimit të informacionit, ndihmon në zbutjen e dallimeve në komunikim, ndihmon njerëzit që të flasin në mënyrë dhe me gjuhë që forcon besimin, i mëson njerëzit se si të shmangin fjalimin që krijon pakënaqësi, zemërim, pasiguri.

Rezultatet e të nxënit

Njohuri/shkathtësi

- Njeh karakteristikat themelore të komunikimit jo të dhunshëm që ndihmon në menaxhim të konflikteve;
- Kupton nevojën e përdorimit të komunikimit jo të dhunshëm në përmirësimin e marrëdhënieve ndër personale;
- Kupton raportin e komunikimit jo të dhunshëm me konfliktet;
- Kupton se vështirësitë në komunikimin me të tjerët mund të jenë për shkak të frikës, shqetësimit ose dhunës;
- Identifikon pengesat gjatë komunikimit me të tjerët;
- Di të zbatojë teknikat e komunikimit jo të dhunshëm në jetën e përditshme, me moshatarët dhe të rriturit (dëgjim aktiv, parafrazim, përmbledhje, drejtim me “unë”).

Qëndrimet/vlerat

- Kupton se për një komunikim të shëndetshëm dhe të mirë është e rëndësishme të dëgjoni në mënyrë aktive, të përgjigjeni siç duhet, të tregoni ndjeshmëri dhe mirëkuptim për nevojat e të tjerëve, të shprehni shqetësimet dhe nevojat tuaja në mënyrë konstruktive;
- Pranon se ndërveprimi me të tjerët është i dyanshëm – njëlloj si ai/a jo ka të drejtë t'u kërkojë të tjerëve t'i mundësojnë plotësimin e interesave dhe nevojave të tija/saja, gjithashtu ka dhe përgjegjësi që t'ua mundëson hapësirën edhe të tjerëve që të plotësojnë interesat dhe nevojat e tyre;
- Kupton se komunikimi jo i dhunshëm me këmbëngulje dhe ndjeshmëri mund të parandalojë sjelljen e dhunshme dhe agresive;
- Është i vetëdijshëm për kuptimin e vlerave personale dhe grupore, mënyrën e krijimit, lidhjen dhe pasojat e konflikteve mes tyre.

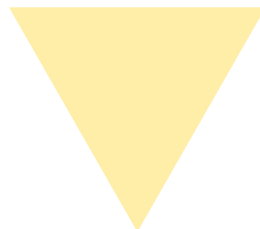

Përmbajtja dhe nocionet

- **Koncepti dhe karakteristikat e komunikimit jo të dhunshëm** (komunikim verbal dhe jo verbal - Çfarë e përcakton atë? Numri i pjesëmarrësve, vendi, hapësira, koha, qëllimi, rolet dhe përvoja e pjesëmarrësve, gjinia, moshë; partneriteti i barabartë, marrëdhëniet e dyanshme, mundësia për tu shprehur por edhe detyra që të dëgjohet pala tjetër; çfarë më pëlqen/nuk më pëlqen në komunikimin me të tjerët, pengesat në komunikim).
- **Teknikat e komunikimit jo të dhunshëm** (dëgjim aktiv, parafrazim, reflektim, përmbledhje, pyetje të hapura/të mbyllura, drejtim me “unë”, informata kthyesë).
- **Elementet e komunikimit jo të dhunshëm** Vëzhgimi i asaj që ndodh, identifikimi (i ndjenjave të dikujt lidhur me vëzhgimin), identifikimi i nevojave të dikujt; formulimi i kërkesës (sipas mendimit të vet).

Nr.	Lloji i aktivitetit
1.	<p>Komunikimi. Në dy dërrasa të ndryshme, nxënësit i përgjigjen pyetjes Çfarë më pëlqen në komunikimin me të tjerët? dhe Çfarë nuk më pëlqen në komunikimin me të tjerët? Përgjigjet e marra lexohen në seancë plenare dhe rreth tyre nisët diskutim. Në fund, disa gjëra mund të nxirren si parime, siç janë rregullat e sjelljes gjatë punëtorive të përbashkëta të grupit në modulet e arsimit për paqe.</p>
2.	<p>Komunikimi efektiv. Në një prezantim në power point prezantohen dhe shpjegohen parimet dhe teknikat e komunikimit efektiv përmes shembujve konkretë, përkatësisht: dëgjimi aktiv, parafrazimi, pyetjet e hapura/mbyllura, drejtimi me “unë”, përmbledhja, çmitizimi. Çdo teknikë e paraqitur pasohet nga një detyrë me situatë të cilës nxënësit duhet t'i përgjigjen duke zbatuar teknikën e paraqitur. Përgjigjet e ofruara diskutohen.</p>
3.	<p>Pengesat në komunikim. Gjashtë vullnetarë kërkohet të qëndrojnë në një rreth dhe të diskutojnë temën se ku do të shkonin për ekskursion të maturës, ku secili pjesëmarrës tërheq një copë letër që përmban një pengesë komunikimi (kritikë, marrje në pyetje, injorim...). Gjatë diskutimit të temës, pjesëmarrësit duhet t'u përmbahen roleve të marra, gjegjësisht të përdorin pengesat e fituara. Në fund zhvillohet diskutimi për përvojën, vëzhguesit vihen në një situatë ku iu duhet të gjejnë kush çfarë pengese ka përdorur dhe bëhet lidhja e situatës me jetën e përditshme.</p>
4.	<p>Stuhi mendimesh: Komunikim jo i dhunshëm – Në dërrasa, mësimdhënësi shënon asociacionet e pjesëmarrësve në temën e Komunikimit jo të dhunshëm. Në fund, diskutohet për lidhjet e fituara, sa ato janë të pranishme në komunikimin e tyre të përditshëm dhe çfarë mund të bëhet për të zhvilluar kulturë të komunikimit jo të dhunshëm.</p>

5.	<p>Zbatim i modelit vëzhgim - identifikim... Në disa grupe, nxënësve u jepen dy ose tre skenarë në të cilët paraqitet një problem. Detyra e grupeve është të zbatojnë modelin e vëzhgimit-identifikimit të ndjenjave-identifikimit të nevojave-kërkesës dhe të mendojnë se si do të trajtohen. Vijon shembulli me shpjegimin e secilit hap që zbatohet me nxënësit.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vëzhgimi i asaj që ndodh, pa vlerësuar, interpretuar ose gjykuar (p.sh. një nxënës nuk i sjell detyrat e shtëpisë një kohë të gjatë); • Identifikimi i ndjenjave që lidhen me vëzhgimin, ndjenjat e veta - ndihem i refuzuar, i nënçmuar, i ofenduar: Ndihem i pakënaqur sepse ti nuk i sjell detyrat e shtëpisë, ose nuk i mbaron detyrat dhe obligimet ; • Identifikimi i nevojave tona (autonomia, respekti, kujdesi), jo të tjerëve. Domethënë, kështu do të thoshte mësimdhënësi: “Për mua si mësimdhënëës është shumë e rëndësishme që nxënësit e mi të kuptojnë potencialin e tyre për të avancuar njohuritë e tyre në matematikë.”; • Formulimi i kërkesës sipas vëzhgimeve, ndjenjave dhe nevojave tona. Kërkesat nuk janë të njëjta me urdhëratë, të cilat i bëjnë njerëzit të rezistojnë dhe të ndalojnë komunikimin. Bëhet fjalë për kërkesë kur pranohet përgjigje PO ose JO; shembulli me nxënësin do të dukej kështu: “Do të doja që në të ardhmen detyrat e matematikës që i ke për detyra shtëpie t’i zgjedhësh rregullisht dhe në kohë”.
6.	<p>Fidbek (Informata kthyese). Shpjegohet natyra e informatave kthyese, cilat janë rregullat dhe për çfarë shërbejnë. Pastaj të gjithë ngrihen në këmbë dhe inkurajohen t’u afrohen atyre pjesëmarrësve të cilëve dëshirojnë t’u japin informata kthyese ose nga të cilët dëshirojnë të marrin informata kthyese.</p>
7.	<p>Reflektim. Në fund të çdo punëtorie bëhet reflektimi, duke diskutuar pyetjet e mëposhtme:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çfarë bëmë sot? • Si u ndjetë? • Что научивме? • Çfarë mësuam?

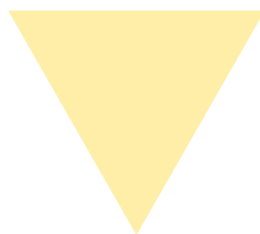

2.2. Menaxhimi i konfliktit

Ky modul trajton konfliktet, situatat në të cilat nevojat e të gjithë pjesëmarrësve në marrëdhënie nuk plotësohen dhe kjo kërcënon të prishë dhe madje ta kthejë atë marrëdhënie në dhunë. Fusha është relativisht e re, megjithëse konfliktet kanë qenë gjithmonë interesante për njerëzit. Besohet se nismat e këtyre hulumtimeve datojnë që nga Lufta e Parë Botërore, dhe themelet e vërteta të kësaj fushe shkencore u hodhën pas Luftës së Dytë Botërore. Për këtë fushë përdoret terminologji e ndryshme, termi më i zakonshëm është “zgjidhja e konfliktit”, por është për shkak të kuptimit të mundshëm se konfliktet mund të zgjidhen duke u kthyer në gjendjen para konfliktit. Termi gjithnjë e më i përhapur “transformimi i konfliktit” tregon dimensionin dinamik të ndryshimit (të cilësisë së) marrëdhënieve në vetë konfliktin dhe ndryshimet që ai sjell. Ne ofrojmë termin “menaxhimi i konfliktit”, me shpresë se do të jetë më tërheqës për nxënësit dhe mësimdhënësit dhe do t'i inkurajojmë ata të besojnë se është e mundur të menaxhohen konfliktet, jo domosdo se ata menaxhojnë me ne.

Pjesa më e rëndësishme është heqja e njollës nga vetë konflikti, që perceptohet negativisht, megjithëse secili prej nesh ka shumë ngjarje të tilla çdo ditë me njerëzit më të afërt. Konfliktet janë situata normale dhe të nevojshme jetësore pa të cilat nuk ka jetë (cilësore). Vetë konfliktet nuk janë problemi, por potenciali i tyre për dhunë, dhunim dhe/ose rrezikim të dinjitetit dhe madje të jetës së një personi tjetër, një qenieje tjetër të gjallë. Menaxhimi i konfliktit konsiderohet si hapi tjetër pas komunikimit jo të dhunshëm në ndërtimin e komuniteteve dhe marrëdhënieve të bazuara në respektimin dhe parandalimin e dhunës.

Konfliktet në shkollë ndodhin kur fëmijët janë nën shtypje prej familjes, përvojës së keqe në shkollë, dhunës së bashkëmoshatarëve, sfidat e pubertetit... pa vetëbesim, të tërhequr në vete, me përdorim të alkoolit, (që jep guxim ose konfirmon pjekurinë) drogës, qasshmërinë në armë të vogla dhe të ftohta!... Qasshmëria dhe monitorimi jo kritik i mediave, seritë kriminalistike, dhuna ekstreme – të cilat ata i shohin dhe dëgjojnë në media mund të shkaktojnë agresion, shpërthim (tenxhere me presion) dhe dhunë. Konfliktet lindin kur nxënësi në qendër copëtohet nga shtypja nga 3 anë: shkolla, prindërit, bashkëmoshatarët.

Njohuri dhe shkathtësi

- Di për shkaqet e konflikteve;
- Është i vetëdijshëm se konflikti ka anët e dukshme dhe të padukshme;
- Mund të njohë forma të ndryshme të sjelljes në një situatë konflikti;
- Mund të identifikojë palët në konflikt;
- Mund të njohë konfliktet që ndodhin në jetën e përditshme (në shkollë, në shtëpi, në lagje);
- Mund t'i identifikojë shkaqet e konflikteve dhe t'i njeh nevojat e paplotësuara në konflikte;
- Bën dallimin midis llojeve të ndryshme të konflikteve, nga ato personale deri te ato ndërkombëtare;
- Është i aftë t'i zbatojë qasjet bazë ndaj konflikteve;
- Përdor teknika të menaxhimit të konfliktit që ndihmojnë ruajtjen e integritetit të personaliteteve dhe marrëdhënieve.

Qëndrimet dhe vlerat

- Pranon njohurinë se jeta pa konflikte nuk ekziston, se ato janë pjesë e pashmangshme e jetës njerëzore;
- E kupton se në çdo konflikt ka të paktën dy palë;
- Është i vetëdijshëm se është e rëndësishme të tregohet i kujdesshëm në komunikim;
- Pranon se konfliktet duhet të trajtohen në mënyrë konstruktive (me komunikim dhe bashkëpunim) për të mos dëmtuar marrëdhëniet e ndërsjella;
- E kupton se mënyra për të reaguar varet nëse konflikti do të zgjidhet apo do të përshkallëzohet;
- E kupton se njerëzit mund t'i shohin të njëjtat gjëra ndryshe dhe kjo mund të jetë një burim konflikti.

Përmbajtja dhe nocionet

- **Nocionet, llojet dhe natyra e konflikteve (pjesë normale e jetës, qasje konstruktive-shkatërruese, konflikte ndër personale, konflikte në grup)**
- **Burimet e konflikteve** (burime të kufizuara, nevoja të paplotësuara - biologjike dhe psikologjike, vlera/prioritete)
- **Reagimet dhe rezultatet e konflikteve** (rezistimi, shmangia, komunikimi, fitore - fitore, fitore - humbje, bashkëpunim, konsensus, kompromis, sulm/konkurrim, dorëzim)
- **Pozicionet dhe nevojat** (anët në konflikt, pozicionet – Çfarë do? Nevojat – Pse e do atë?)
- **Faktorët që ndikojnë në konflikte** (perceptimi/pikëpamja e ndryshme, përvoja e mëparshme, stereotipat dhe paragjykimet)

Nr.	Lloji i aktivitetit
1.	<p>Nxënësit njihen me konceptin e konfliktit nëpërmjet stuhisë së ideve. Më tej, diskutohen të dhënat hyrëse të marra gjatë stuhisë së ideve dhe konstatohet se fjala konflikt në vendin tonë interpretohet si diçka “e keqe” që nuk u jep paqe, qetësi, zhvillim dhe mirëqenie njerëzve/të rinjve/fëmijëve. Shpesh konflikti shoqërohet me: dhunë, vrasje, grindje, rrahje, gënjeshtër, mosrespektim të mendimit të tjerëve, shkatërrim etj. Por në shumë pak raste ka kuptim pozitiv si: ndryshim, prosperitet, dashuri, mirëkuptim, pranim, përparim, etj. Mund të flitet për ndikimet pozitive të konfliktit.</p>
2.	<p>Në një tabelë me letër vizatohet një akullnajë e madh (i madh sa letra flipchart) dhe në mes tërhiqet një vijë. Pjesëmarrësve u thuhet se akullnaja përfaqëson konfliktin, ku pjesa e sipërme përmban gjithçka që shihet në situatë konflikti, ndërsa pjesa e poshtme përmban gjithçka që është e pranishme në situatën e konfliktit, por që mbetet e padukshme. Në fund, fillohet diskutim për gjërat e marra me referencë të veçantë se si mund të ndërgjegjësohen njerëzit nga pjesa e poshtme e akullnajës, të gjithë që mund të bëjnë diçka për këtë dhe kështu të menaxhojnë më mirë konfliktin.</p>
3.	<p>Nxënësve u paraqitet situata e ndarjes së një portokalli, ku u shpjgohet se motra dhe vëllai kapin portokallin në të njëjtën kohë dhe duke qenë se nuk mund të bien dakord se kush do ta merr, përfshihet palë e tretë - nëna e tyre. Kontrollon me nxënësit se si nëna do ta zgjidhte konfliktin dhe më pas shtohet se më shpesh një nënë e pa trajnuar për zgjidhjen e konflikteve vendos të ndajë portokallin përgjysmë.</p>
4.	<p>Më tej shpjgon se motra e dëshiron portokallin për lëvoren (për të bërë ëmbëlsira), ndërsa vëllai e kërkon portokallin për lëngun (sepse ka etje). Shpjgohet se pozicionet në konflikt zbulohen nga pyetja: Çka do? Ndërsa nevojat zbulohen nga pyetja: Pse e do atë? Ndarja në gjysmë është zgjidhje kompromisi (të gjithë përfitojnë diçka, por edhe humbin diçka, ndërsa kur të zbulohen nevojat, të dyja palët mund të marrin 100% të asaj që duan.</p>

5.	Barometri. Mësimdhënësi/ja lexon disa thënie një nga një dhe pas çdo pohimi nxënësit rreshtohen në një vijë me ekstremet e pajtimit dhe të mospajtimit me atë pohim. Pas çdo deklarate, zhvillohet diskutim rreth deklaratës nga pjesëmarrësit që qëndrojnë në skajet e ndryshme të rreshtit. Pjesëmarrësit mund të ndryshojnë vendet e tyre gjatë diskutimit.
6.	Në dyshe, nxënësve u jepet një fletë e zakonshme A4 por vetëm një stilolaps me detyrë të vizatojnë një pikturë të përbashkët në mënyrë që të dy të mbajnë stilolapsin në të njëjtën kohë. Duke vepruar kështu, secilit prej dysheve i jepet fshehurazi një udhëzim i ndryshëm (njërit pjesëmarrës që duhet të vizatojë skenë të një qyteti me ndërtesa të mëdha, ndërsa pjesëmarrësit tjetër skenën e një plazhi). Në fund diskutohet se si e kanë trajtuar konfliktin, çfarë forme reagimi kanë pasur dhe çfarë përfundimi kanë arritur.
7.	Pjesëmarrësit dëgjojnë një prezantim të shkurtër se cilat janë burimet e konflikteve. Më pas nxënësit ndahen në disa grupe. Secili grup vizaton një situatë konflikti me detyrën për ta përfaqësuar atë përmes statujave (të gjithë anëtarët e grupit marrin pozicion të caktuar dhe qëndrojnë të ngrirë për rreth 30 sekonda). Pas çdo statuje, diskutohet se cilët janë palët në konflikt dhe cilat do të ishin burimet e konflikteve.

2.3. Ndërmjetësimi i bashkëmoshatarëve

Ndërmjetësimi është pothuajse mënyra më e vjetër e menaxhimit të konfliktit që përfshin ndërmjetësues, persona neutralë, por të afërt me palët në konflikt – me fuqi të njëjtë. Kjo qasje është punuar vetëm si projekt në sistemet arsimore. Shkollat, si vend rritjeje dhe pjekjeje shoqërore, janë vende të konflikteve të shumta verbale dhe fizike ndërmjet nxënësve, shumica e tyre janë me intensitet të ulët dhe mund të konsiderohen të pranueshme në varësi të nivelit të zhvillimit të të gjithë komunitetit shoqëror, por një pjesë më e vogël, e cila nuk është e papërfillshme, shkakton dhe mund të shkaktojë pasoja të qëndrueshme për pjesëmarrësit në konflikt.

- Ndërhyrja e zakonshme e shkollave për të raportuar dhunën ndonjëherë është e nevojshme, por jo gjithmonë çon në transformimin e konfliktit, shpesh vetëm e shtyp atë përkohësisht dhe përfundimisht e zhvendos jashtë vetë shkollës. Ndërhyrja e të “fuqishmit” është më së shumti e karakterit ndëshkues (përqendrimi te dhunuesi dhe dënimi), megjithëse ka gjithnjë e më shumë shembuj dhe njohuri për rëndësinë e praktikave restauruese (përqendrimi te viktimat dhe marrëdhënia ndërmjet palëve në konflikt).

Rezultatet e të nxënit

Njohuri dhe shkathtësi

- Kupton procesin e ndërmjetësimit të bashkëmoshatarëve dhe i njih përfitimet e tij;
- Bën dallimin ndërmjet ndërmjetësimit dhe arbitrazhit;
- Zbaton elemente të procesit të ndërmjetësimit të bashkëmoshatarëve në jetën e përditshme.

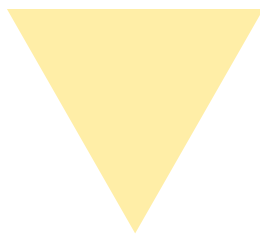
Qëndrimet dhe vlerat

- Pranon që ndonjëherë është e nevojshme një palë e tretë për të zgjidhur mosmarrëveshjet;
- Kupton se ndërmjetësimi ofron siguri, zgjidh mosmarrëveshjet në mënyrë të pranueshme për ta;
- Pranon se ndërmjetësimi i palëve të treta duhet të kërkohet kur konflikti nuk mund të zgjidhet ndërmjet vetë palëve;
- Pranon se për procesin e ndërmjetësimit duhet të ketë bashkëpunim, dëshirë për zgjidhjen e mosmarrëveshjes. Pranon ndërmjetësimin e bashkëmoshatarëve si një mënyrë të mirëpritur dhe të pranueshme për t'u marrë me konfliktet në shkollë/shtëpi;
- Mbështet procesin e ndërmjetësimit në shkollë.

Përmbajtja dhe nocionet

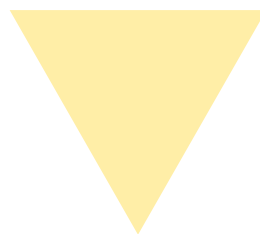
- Zgjidhja e mosmarrëveshjeve nga palët e treta (palë e tretë, ndërmjetësues, arbitër, ndërmjetësim, arbitrazh)
- E rëndësishme për ndërmjetësimin, parimet (vullnetarizëm, neutralitet, fshehtësi, kontrata e punës, aftësi të komunikimit, mos-imponim)
- Fazat e ndërmjetësimit (ndërtimi i atmosferës, përcaktimi i problemit, qëndrimet e palëve, nevojat e palëve, riformulimi, ideja e zgjidhjeve, marrja e vendimit, zbatimi i vendimit).

Nr.	Lloji i aktivitetit
1.	Në klasë prezantohen videoklipe nga procesi i ndërmjetësimit. Diskutohen karakteristikat e procesit me nxënësit. Çfarë bën një ndërmjetësues dhe pse është i rëndësishëm?
2.	Formohen dy treshe me nxënësit. Njëra treshe ka për detyrë të simulojë proces të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve me ndihmën e një arbitri, dhe treshja tjetër ka për detyrë të simulojë një zgjidhje mosmarrëveshjeve me ndihmën e një ndërmjetësuesi. Palët në mosmarrëveshje marrin fletëpalosje me përshkrimin e mosmarrëveshjes, përkatësisht rolin e tyre. Arbitri si dhe ndërmjetësuesi gjithashtu marrin udhëzime në një fletë letre për rolin e tyre në proces. Pas prezantimit të dy simulimeve, vijon diskutimi mbi rolin e arbitrit, ndërmjetësuesit, palëve dhe dallimet ndërmjet procesit të ndërmjetësimit dhe arbitrazhit.
3.	Mësimdhënësi/ja bën një prezantim të shkurtër rreth fazave të ndërmjetësimit – Cila është karakteristikë e fazës hyrëse dhe çfarë ndodh në fazat vijuese? Pas shpjegimit të çdo faze vijon simulim i një rasti me pjesëmarrjen e dy palëve dhe një ndërmjetësuesi, i ndjekur nga një diskutim rreth asaj se çfarë bën ndërmjetësuesi, çfarë përfitohet prej ndërmjetësimit (për secilën procedurë specifike).
4.	Ushtrime simuluese. Duke shfrytëzuar njohuritë nga orët e mëparshme, simulohen raste të ndryshme, që gjithmonë shoqërohen me diskutim në grup rreth procesit.

2.4. Dhuna dhe jo dhuna

Ky modul merret me të kuptuarit e llojeve të ndryshme të dhunës, shkaqet dhe pasojat e tyre. Edhe pse mund të konsiderohet se këto tema trajtohen në lëndën e gjuhës maqedonase, historisë dhe lëndë të tjera, megjithatë ka dallim. Ky modul synon kryesisht të inkurajojë nxënësit që të njohin dhunën në forma të ndryshme dhe të kërkojnë alternativa së bashku. Ndoshta qasja më e mirë është të mësuarit se si të kontribuohet për paqen. Termin dhunë e lidhim me konceptet e identitetit, dinjitetit, nevojave individuale, komunitetit, shoqërisë, bashkëpunimit. Jo dhuna është një përpjekje e vazhdueshme për të mos dëmtuar një qenie tjetër të gjallë, jo vetëm për hir të saj, por edhe për hir të ruajtjes së shëndetit të vet dhe shëndetit të komunitetit të cilit i përket individi.

Rezultatet e të nxënit

Njohuri dhe shkathtësi

- Mund të lidhë aktin e dhunës me të gjitha pasojat që sjell (në radhë të parë për viktimat, por jo vetëm për to);
- Njeh format e “padukshme” të dhunës: emocionale, verbale, kulturore, strukturore, ekonomike;
- Mund të dallojë kur është vetë viktimë e dhunës, kur është dhunues, kur është dëshmitar;
- Mund të kërkojë alternativa ndaj dhunës, të dalë nga roli i dëshmitarit dhe të marrë rolin e kundërshtarit aktiv;
- Është i aftë për të njohur forma të ndryshme të dhunës kibernetike;
- Njeh grupet e rrezikuara në shoqëri, padrejtësinë dhe njollosjen e tyre;
- Mund të kuptojë potencialin për dhunë të teknologjive të reja dhe inteligjencës artificiale.

Qëndrimet dhe vlerat

- Kupton rëndësinë e përdorimit të sigurt të teknologjive të reja (interneti/rrjetet sociale);
- Pranon që të drejtat e çdo personi duhet të mbrohen, realizohen;
- Pranon se jo-dhuna është baza për çdo shoqëri të shëndetshme, që ajo të lulëzon dhe ku anëtarët e saj ndihen mirë, komunikojnë mirë dhe bashkëpunojnë.

- **Çfarë është dhuna? Llojet e dhunës**

(fizike, verbale, psikologjike, sociale, seksuale, dhuna kibernetike, bullizmi)

- **Çfarë është jo dhuna?**

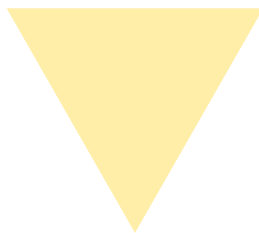
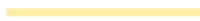
(jo dhunë, veprim jo i dhunshëm, paqe)

- **Bullizmi**

(bullizëm, ngacmim, viktimë, dëshmitar/vëzhgues/shpëtimtar, ekzekutues/shkelës)

- **Kush ushtron presion?**

(presioni social, presioni i bashkëmoshatarëve)

Nr.	Lloji i aktivitetit
1.	Fjala dhunë shkruhet në një letër flipçart dhe pjesëmarrësit inkurajohen të japin asociacione për fjalën dhunë. Pastaj zhvillohet diskutim mbi konceptin e dhunës dhe format e ndryshme të dhunës që ekzistojnë. Pasi të keni mbaruar pjesën e parë, në një letër tjetër flipçart, shkruani ide/shembuj nga gjithçka që është e kundërt me dhunën. Në fundi, bëhet përmbledhje se çfarë është dhuna dhe çfarë është jo dhuna.
2.	Të ndarë në disa grupe, nxënësit marrin skenarë të parapërgatitur në të cilët paraqiten situata të dhunës. Në grup, pjesëmarrësit bien dakord se si t'i zbatojnë ato. Pasi aktrohet, fillon diskutim se cilët janë palët, pra rolet në situata të dhunës, çfarë mund të bëjë secila nga palët për të parandaluar dhunën, pse ndodh dhuna, etj.
3.	Fletët A4 vendosen në një tavolinë në të cilën renditen dukuri të ndryshme në shoqëri apo koncepte të ndryshme. Secili pjesëmarrës zgjedh një fletë dhe e vendos në dysheme përgjatë një vije me dy shtylla, ku njëra shënon ËSHTË DHUNË kurse tjetra NUK ËSHTË DHUNË. Pasi të gjitha fletët janë rreshtuar, pjesëmarrësit i shikojnë me kujdes dhe nëse mendojnë se ka ndonjë fletë që nuk është vendosur në vendin e duhur, e marrin dhe e lëvizin aty ku mendojnë se duhet të jetë. Në fund niset diskutim për ato dukuri që janë zhvendosur. Diskutohen një nga një fenomenet që janë zhvendosur. Pse dikush e konsideron një fenomen të caktuar pak a shumë ndonjë formë dhune?
4.	Të ndarë në disa grupe, nxënësit vizatojnë në një copë letër një rrjet social (Facebook, Snapchat, Tik Tok, Internet, WhatsApp, etj.) me detyrë që të diskutojnë dhe tregojnë se cilat do të ishin rreziqet e mundshme nga përdorimi i platformës që ju ka rënë, si mund të manifestohen dhe si mund të parandalohen ato rreziqe. Secili grup prezanton punën e tij, dhe pastaj zhvillohet një diskutim i shkurtër.
5.	Nëpërmjet një projektori prezantohet ndonjë fushatë që është zhvilluar në vendin tonë. Lëshohen video materiale, por paraqitet edhe mënyra vizuale e prezantimit të mesazheve si dhe përmbajtja dhe kuptimi i mesazheve që i drejtohen grupit të synimit.

6.	<p>Të gjithë qëndrojnë në një rreth dhe lexojnë me zë të lartë këngën “Ja opuli se devojçe”. Mësimdhënësi ecën brenda rrethit dhe herë pas here u jep ëmbëlsira pjesëmarrësve për leximin, kurse pas çdo 15 sekondash një nga një i shkëput pjesëmarrësit nga loja/aktiviteti duke u kërkuar që të ulen. Kështu, brenda 2-3 minutash, vazhdimisht shpërblen disa pjesëmarrës kurse përjashton të tjerët, derisa të përjashtohen të gjithë pjesëmarrësit. Një pjesëmarrësi i jepet detyrë paraprakisht të shkruajë kundërshtimet që mund të kenë pjesëmarrësit gjatë lojës/aktivitetit. Së fundi, fillimisht kontrollohet nëse ka pasur kundërshtime dhe më pas niset diskutimi për diskriminimin në shoqëri, diskriminim që grupe të caktuara kryejnë ndaj grupeve/individëve të tjerë dhe përgjegjësinë e qytetarëve për të reaguar.</p>
----	---

3. ORGANIZIMI DHE ZBATIMI/KUSHTET PËR ZBATIM

3.1 Mënyra e punës – rekomandime

Rekomandohet të organizoni hapësirën në mënyrë që të gjithë të ulen në një rreth. Rekomandohet përdorimi i tavolinave anësore për të punuar në grupe të vogla. Disa metoda të rekomanduara për punë janë:

- Prezantimi i materialeve video, prezantime në power point
- Rastet e luajtjes së roleve/simulimit
- Puna në grupe, në çifte
- Analiza e teksteve
- Plotësimi i fletëve të punës dhe prezantimi
- Prezantimi i punës në grup
- Shembuj të jetës reale
- Diskutim në grupe të vogla – diskutim plenar (me të gjithë grupin)
- Stuhi mendimesh
- Barometri

3.2 Shembuj të aktiviteteve

Shembujt e ofruar të aktiviteteve paraqesin shembuj të mirëfilltë, aktivitete të ofruara që duhet të shërbejnë si frymëzim për formimin e punëtorisë. Ato nuk përshkruhen duke mbuluar të gjitha detajet dhe për këtë arsye duhet të studiohen me kujdes gjatë përgatitjes së punëtorive që janë pjesë e moduleve të ofruara. Përveç kësaj, mund të përdoren aktivitete të tjera që janë në përputhje me rezultatet e deklaruara të të nxënësve.

3.3. Realizimi i moduleve

Punëtoritë që janë pjesë e moduleve të përcaktuara të Arsimit për paqe zbatohen në shkollat e mesme si aktivitete jashtë planit mësimor/aktivitete të projekteve, në përputhje me planin dhe programin në arsimin e mesëm.

Roli i mësimehdhënësit:

Gjatë zbatimit të këtyre moduleve, mësimehdhënësi i trajnon nxënësit që të zgjedhin sërë situatash konflikti, duke i futur ata në një sërë temash që lidhen me personalitetin, adoleshencën, komunikimin, mosmarrëveshjet e konfliktit, kujdesin dhe ndjenjat për të tjerët, etj. Mësimehdhënësi planifikon aktivitete si aktivitete projekti, jashtëshkollore, aktivitete të lira të nxënësve, etj.

Përcakton ditët dhe orët kur do të kryhen aktivitetet me orar që nuk do të përkojë me mësimin e rregullt, dhe që nuk do t'i rëndojë më shumë nxënësit. Formon grupe me të cilët do të punojë, jep udhëzime dhe shpjegime të përgjithshme për temat, dinamikën, drejton nxënësit para dhe gjatë punës.

Roli i nxënësit:

Përfshihet aktivisht në procesin e përpunimit të përmbajtjeve, nëpërmjet të mësuarit eksperimental percepton dhe shtjellon përmbajtjet në nivel personal dhe nëpërmjet diskutimit të përmbajtjes/përvojës nxjerr përfundime të përgjithshme për dukuritë në shoqëri/shkollë.

Nxënësit tregojnë interes për zbatimin e disiplinës pozitive pro aktive, zhvillojnë aftësitë e kujdesit dhe mbështetjes, respektojnë rregullat e sjelljes, tregojnë shembull të një modeli pozitiv të sjelljes në shkollë dhe jashtë saj.

Modulet janë të rëndësishme dhe të dobishme për të gjithë popullsinë e shkollës, në çdo formë të aktiviteteve mësimore apo jashtëshkollore. Nxënësit aftësohen për të zbatuar njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet e marra me këtë program në jetën e përditshme, për arsyetim të pavarur, tolerancë, besim të ndërsjellë, të menduarit, analizimin dhe arritjen e konkluzioneve që do t'i ndihmojë në zgjidhjen e situatave të konfliktit në shkollë dhe jashtë shkolle, në arsimimin e mëtejshëm dhe zhvillim profesional.

Kush mund të realizojë modulet e Arsimit për paqe?

Mësimdhënësit që kanë marrë pjesë aktive në disa trajnime dhe kanë marrë vërtetime/certifikata për llojet e mëposhtme të trajnimeve:

- Trajnime në lidhje me ndërtimin e paqes, transformimin e konflikteve, etj., si trajnime bazë dhe të avancuara për Arsim për paqen dhe Ndërtimin e paqes - organizuar gjithashtu nga Ambasada e Fëmijëve Megjashi në kuadër të Programit të Arsimit për paqe, trajnime për ndërmjetësimin e bashkëmoshatarëve në kuadër të disa projekteve dhe trajnime, me bashkëpunëtorë, partnerë, OJQ, si dhe MASH ose BZHA, si dhe çdo trajnim tjetër në lidhje me temat që shtjellohen nëpërmjet moduleve të Arsimit për Paqe.

Në arsimin e mesëm

- Udhërrëfyesi/programi me module për AP në arsimin e mesëm mund të realizohet me standarde të përshtatura dhe të pranueshme të arritjeve për të rinjtë e shkollave të mesme, si në shkolla ashtu dhe në konvikte për nxënës. Plotësimi me përmbajtje dhe terme sipas moshës dhe nevojave të të rinjve të shkollës së mesme (p.sh. dukuri ekstreme që çojnë në ekstremizëm të dhunshëm, dhunë dhe sjellje të vrazhdë të të rinjtë, përdorim i dhunës fizike, thika, armë të ftohta),
- Programi modular në arsimin e mesëm mund të shërbejë si udhërrëfyes për punëtorin dhe trajnime të nxënësve mbi njohuritë/shkathtësitë/aftësitë për parandalimin, reduktimin ose shmangien e dhunës. Çdo shkollë do të ketë përfitim dhe avantazh të madh nga zbatimi i tyre. Disa shkolla vetëm më kanë zhvilluar aktivitetet e tyre programore.
- Mund të realizohen jashtë orarit javor të orëve, me afat kohor dhe dinamikë të parashikuar nga mësimdhënësi/trajneri. Disa module mund të realizohen si programe të shkollave profesionale që zhvillojnë një program të tillë, e planifikojnë (p.sh. Arsimi për paqe) sipas udhëzimeve dhe shabllonit të Qendrës për Arsim Profesional dhe ia paraqet Byrosë për mendim. Për gjimnazin, në faqen e BZHA-së ekziston Program për aktivitete projektsh, i cili mund të përmbajë temë nga fusha e Arsimit për paqe. Mund të përdoren gjithashtu modulet e rekomanduara të cilat mund të përfshihen edhe në fondin vjetor të orëve të mësimdhënësit.
- Nxënësit marrin pjesë në zbatimin e programit dhe aktiviteti i tyre dokumentohet në një portofol të nxënësve ose marrin rekomandim, mendim për mësimdhënie të përfunduar me sukses.
- Programi vjetor i punës së shkollës, aktivitete të lira të nxënësve ose pjesëmarrje në projekte me tema, në partneritet me sektorin civil.

3.4. Parimet e punës

Gjithë përfshirja

Barazia/ndjeshmëria
gjinore

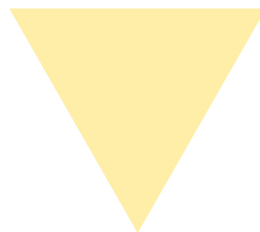
Ndërkultura

Integrimi

- Mësimdhënësi duhet të sigurojë gjithë përfshirje në punën dhe realizimin e moduleve, të përfshijë të gjithë nxënësit në aktivitete, të jetë i angazhuar në aspekt fizik, mendor dhe emocional duke zbatuar metoda bashkëkohore të punës (individualizimi, diferencimi, puna në grup, mbështetja e shokëve të klasës, etj.).

- Nxënësit me aftësi të kufizuara përfshihen në mënyrë të barabartë dhe mësimdhënësit i trajtojnë në mënyrë të barabartë djemtë dhe vajzat, duke u kujdesur që të mos i ndajnë në lojëra dhe ushtrime sipas gjinisë, të mos u caktojnë role stereotipie gjinore, duke siguruar zhvillim optimal biologjik dhe psikologjik, si dhe përfshirje sociale.

- Në shkollat shumëgjuhëshe, shumica e ushtrimeve dhe aktiviteteve zhvillohen bashkërisht, me përzierjen e nxënësve nga klasat e ndryshme. Përzierja e nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore është veçanërisht e rëndësishme për aktivitetet dhe lojërat në grup, duke siguruar kështu bashkëpunimin ndëretnik dhe parandalimin e konkurrencës ndëretnike. Gjatë kryerjes së aktiviteteve duhet pasur kujdes që të gjitha gjuhëve mësimore t'i qasen me respekt. Aktivitetet duhet të kryhen në të gjitha gjuhët mësimore me pjesëmarrjen e dy mësimdhënësve që mbulojnë gjuhë të ndryshme mësimore.

Literatura

- Rosenberg, M. B. Nonviolent Communication: A Language of Life. Encinitas, CA: PuddleDancer Press, 1999.
- Uzelac, M. Za Svemire: priručnik miroljubivog rješavanja sukoba u osnovnoj i srednjoj školi. Zagreb: Mali korak – Centar za kulturu mira i nenasilja, 2000.
- Вукосављевиќ, Н. Ненасилство? Прирачник за тренинзи од ненасилна разработка на конфликти. Београд: Центар за ненасилна акција, 2001
- Намалување на насилството во училиштата, како да се сменат нештата. Прирачник . Совет на Европа, 2006.
- Bužankič, E., i sur. Učiti za mir: Analitička i normativna podloga za uvođenje vrijednosti, sadržaja i metoda mirovnog obrazovanja u formalni obrazovni sustav. Zagreb: Centar za mirovne studije, 2011.
- Трикиќ, З., Коруга, Д., Врањешевиќ, Ј., Дејановиќ, В., Видовиќ, С. Прирачник за водачи на работилници од областа на образованието за вештини на медијација - Медијација меѓу врсници. Forum ZFD&TCMC&GTZ, 2011.
- Образование за животни вештини: прирачник за наставниците од средните училишта. Петроска-Бешка, В, Негриевска, Ф, Балажи, С, Николоски-Алушевски, С, Дедова, Р, Скопје: Биро за развој на образованието, 2011.
- Анализа на истражувањата спроведени во 5 училишта во Скопје во рамките на проектот Мировно образование (2011 - 2012). Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2013
- Јованова, С. Е. Сите во акција за безбедно училиште. Прирачник. Скопје: ОБСЕ, 2013.
- Франовиќ, И., Вукосављевиќ, Н. Ненасилство! Прирачник за тренинг за градење мир. Белград: Центар за ненасилна акција, 2018.
- Кон мировното образование. Зборник. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2018
- На час по мир. Прирачник за обучувачи. Форум ЗФД, 2020
- Компаративна анализа – мировно образование 2011-2019. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2020
- Raffai, A., Mladaneovska-Teshija, J., Kersten, S. Čitanka: Nenasilje – utopija ili prilika, Zagreb: Regionalna adresa za nenasilno djelovanje, 2022.

Ueb faqe /materiale të dobishme

<https://www.childresembassy.org.mk/>

<https://nenasilje.org/>

<https://www.cms.hr/>

<https://www.cnvc.org/>

<https://www.unesco.org/en/tags/peace-education>

<https://peaceeducation.org/>

<https://www.gppac.net/what-we-do/peace-education>

<https://www.economicsandpeace.org/>

<https://www.peacejam.org/>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/ANALIZA%20mk%20KOMPLETNA.pdf>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Komparativnata%20analiza%20za%20na%20website.pdf>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Svi%20smo%20mi%20mk%20FIN%20.pdf>

http://www.childresembassy.org.mk/inrformator-br-37-ns_article-kampanja-za-nasilstvoto-ne-treba-da-se-molci.nsp

<http://childresembassy.org.mk/content/pdf/Svi%20smo%20mi%20mk%20FIN%20.pdf>

Titulli: Module për Arsim për paqe në arsimin e mesëm

Autorë:

Sofka Koceva, këshilltare në pension, Byroja për Zhvillimin e Arsimit

Goran Bozhiçeviq, Instituti për Edukim dhe Veprim për Paqe, Politikë dhe Jo dhunë, Osijek, Kroaci

Safet Balazhi, aktivist i paqes

Sheruze Osmani Balazhi, doktor i shkencave psikologjike, Universiteti i Tetovës

Modulet janë përgatitur si rezultat i bashkëpunimit afatgjatë me Ministrinë e arsimit dhe shkencës të RMV, në kuadër të programit për Arsim paqësor pranë Ambasadës të pare të fëmijëve në botë “Megjashi”.

Ambasada e Parë e Fëmijëve në Botë “Megjashi”

Rr. Kosta Novakoviç nr.22a 1000 Shkup

+3892 2465316

Posta el.: info@childrensembassy.org.mk ; paqe@childrensembassy.org.mk

Rreth botuesit: Z. Dragi Zmijanac, kryetar dhe themelues

Trupi koordinues për edukimin për paqe: Safet Neziri, Mirjana Zlatanova, Ljubisha Nikoliç, Natalija Kijevska, Blaga Paneva, Fatmire Ajdari, Dragi Zmijanac, Gordana Pirkovska Zmijanac

Redaktorë: Gordana Pirkovska Zmijanac, Fatmire Ajdari, Ana Bitoljanu, Jordanka Çerepnalkova Trajkovska dhe Ella Daalderop

Këto module janë përkthyer në gjuhët [maqedonase](#), [shqipe](#), [angleze](#), [turke](#) dhe [rome](#). Nëse ju nevojiten modulet në një tërësi nga gjuhët e tjera që fliten në Maqedoni, ju lutemi na kontaktoni në peace@childrensembassy.org.mk ose peace@megjashi.org.mk

Mbështetur me fonde nga BMZ

Ambasada e Parë e Fëmijëve në Botë “Megjashi”

Република Северна Македонија
Министерство за образование и наука

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Arsimit dhe Shkencës

